

ONTWIKKELGERICHTE GEBIEDS-BIOGRAFIE TWENTE

Historische analyse, ontwikkelprincipes en -kansen voor de ruimtelijke opgaven van nu

Het landschap is het ‘goud’ van Twente. Dit prachtige, eeuwenoude cultuurlandschap ontstond door een eeuwenlang samenspel tussen mens en natuur. Van essen en beekdalen tot steden, dorpen en landgoederen: iedere laag vertelt hoe de regio is gevormd en steeds opnieuw is aangepast aan veranderende tijden.

Twente staat voor grote opgaven: woningen bouwen, banen creëren, zorgen voor genoeg schoon water, natuurherstel, het opwekken van duurzame energie en ervoor zorgen dat de regio goed bereikbaar blijft.

De Gebiedsbiografie Twente brengt de verhalen over de ontwikkeling van landschap en steden samen en slaat de brug naar de toekomst. Zij laat zien hoe het verleden inspireert bij de keuzes van vandaag en morgen. Deze biografie helpt ons om het goud van Twente te koesteren én nieuwe kwaliteiten toe te voegen. Een rijke inspiratiebron voor bestuurders, plannenmakers en iedereen die meebouwt aan een toekomstbestendig en verbonden Twente.

ONTWIKKELGERICHTE GEBIEDSBIOGRAFIE TWENTE

STROOTMAN
LANDSCHAPSARCHITECTEN

RAAP

REGIO CULTUUR TWENTE

Gebiedsbiografie: doel en opzet

- **Doel:** erachter komen wat 'Het verhaal van Twente' is: als je weet waar je vandaan komt, kun je betere beslissingen nemen voor de toekomst.
- **Chronologische verhaal in tijdsvensters**: de rode draden door de Twentse geschiedenis die hebben geleid tot het huidige steden, landschap en dorpen en de huidige opgaven.
- De **opgaven, ontwikkelprincipes en de ontwikkelkansen** geven richting aan hoe je dit verhaal kunt gebruiken in het maken van keuzes voor de toekomst. Deze hebben allemaal een link met het verleden.

Totstandkoming met experts

- In september 1e expertbijeenkomst over inhoud chronologisch verhaal.
- Oktober: groepsgesprekken.
- 2e bijeenkomst (februari) terugkoppeling Verhaal + werksessie over ontwikkelkansen
- Aanscherping in verschillende rondes met kernteam.

Wat is de Gebiedsbiografie wel en niet?

WEL

- Inspirerend kader voor de regio: **inspiratiedocument**
- Verbindt historie, huidige identiteit en toekomstige ruimtelijke kwaliteiten van Twente
- Gevoed door de ROS, regionale ontwikkelopgaven en omgevingsvisie.
- Richtinggevend — helpt integraal denken en samenhang in beleid: "Dit kan zo:"
- ' Zonder status, met veel vrienden.'

NIET

- Geen beleidskader met status.
- Geen blauwdruk of dwingende norm": "Dit moet zo:"
- Geen vervanging van bestaand beleid of ruimtelijke plannen

Kernboodschap: door de cultuurhistorie van Twente als belangrijke pijler mee te nemen in de aanpak van ruimtelijke opgaven, krijg je betere, meer gebiedseigen plannen met kwaliteit.

Bellinckhof, Almelo

Roombeek

De gebiedsbiografie blikt terug, maar geeft ook juist richting mee voor die gewenste aanpak van huidige ruimtelijke opgaven, in de vorm van ontwikkelkansen en -principes.

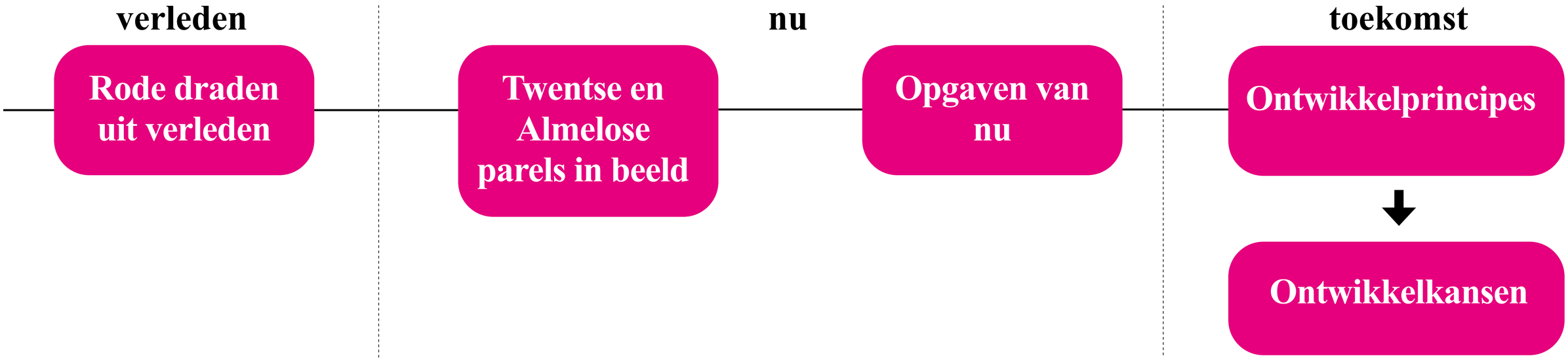

TIJDSVENSTER 1:
HET NATUURLIJKE LANDSCHAP EN DE PLEK VAN DE MENS DAARIN (TOT 900 NA CHR.)

De ondergrond: het natuurlijke bodem- en watersysteem

- Voorlaatste ijstijd (ca. 200.000 jaar geleden): stuwwallen -> natuurlijke basis voor het landschap van Twente.
- Bekken van Hengelo vlakke midden.
- Beken doorsnijden gebied; ontspringen in stuwwal.
- Laatste ijstijd (ca. 100.000 jaar geleden) dekzand afgezet.

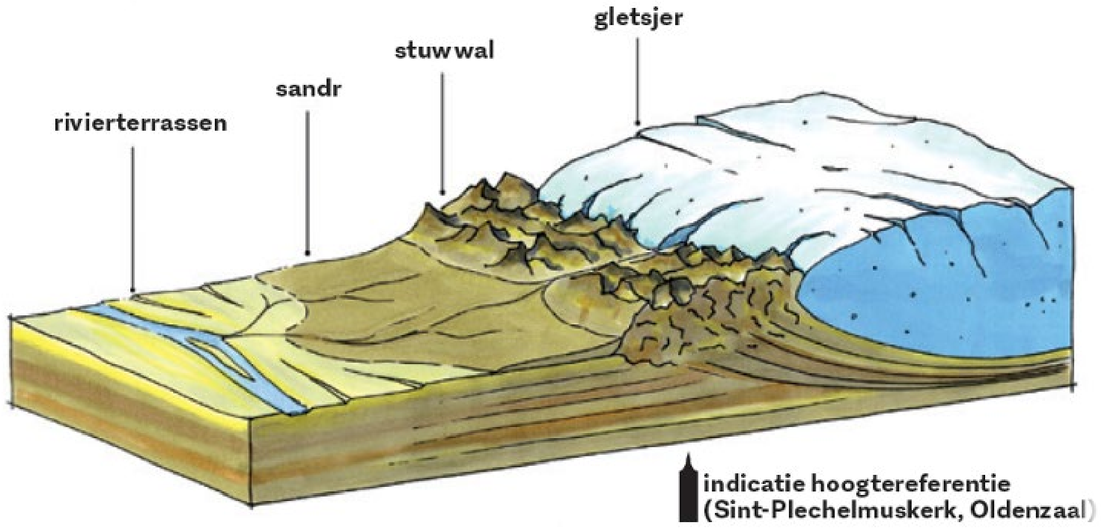

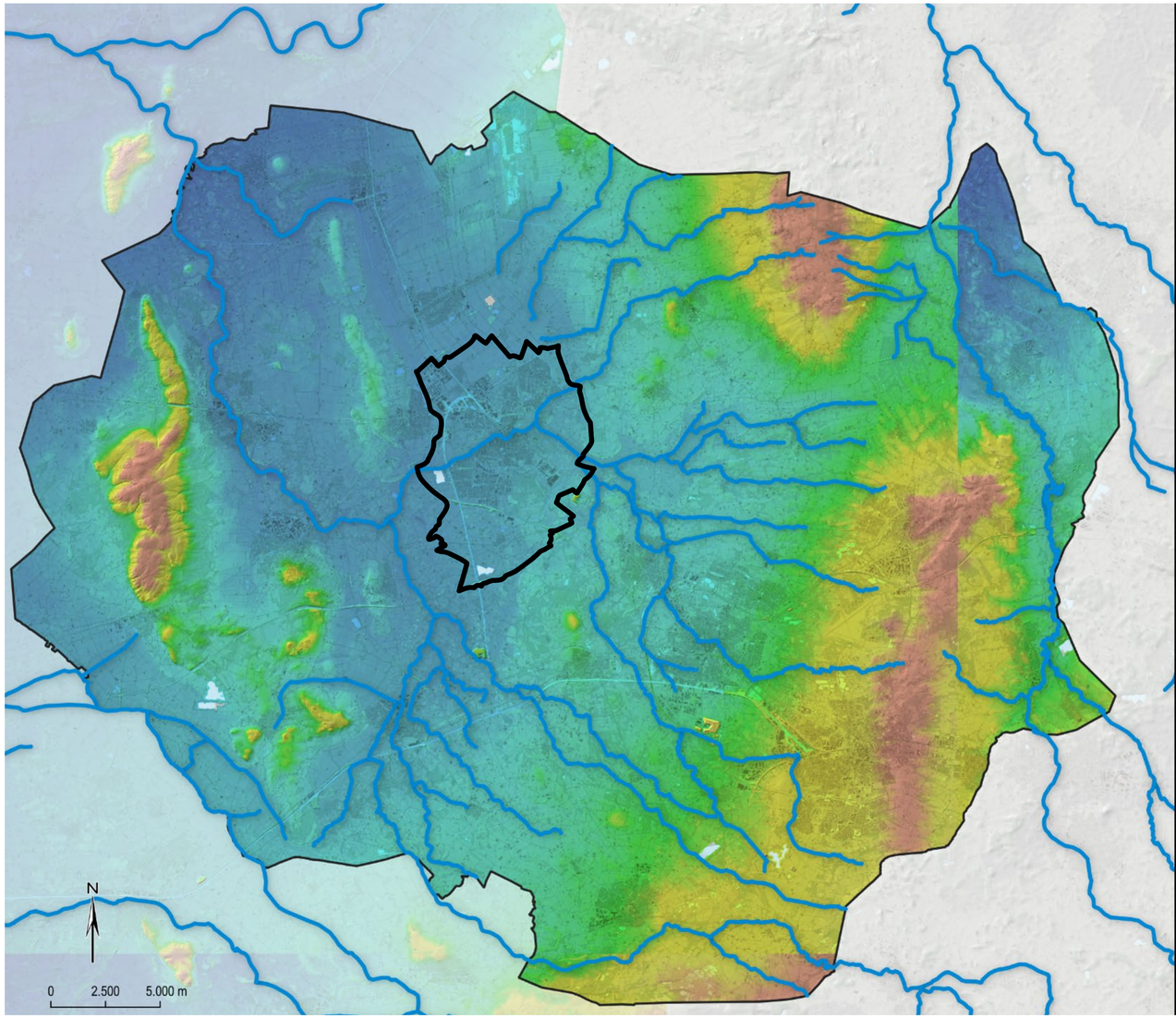

Twente in de pre- en protohistorie: van jagers-verzamelaars naar de landbouwende mens

- Grote landschapsvormen: stuwwallen, beekdalen.
- Kleine puntjes: archeologische vondsten verschillende periodes.

Zoom-in op Archeologiekaart rond Almelo>

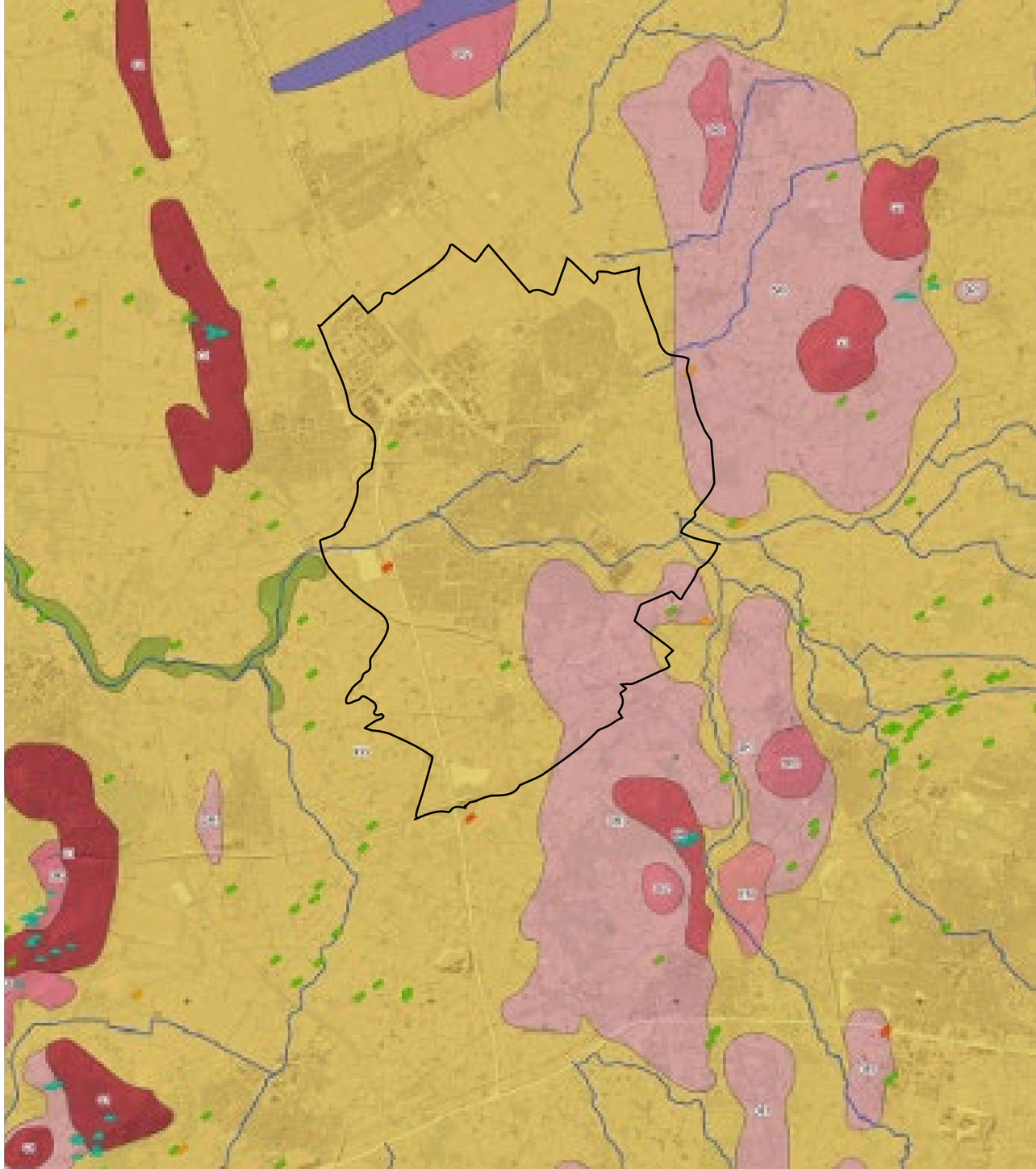

Vroegste bewoning hoge gronden, vooral stuwwallen.
Raatakkers (Celtic Fields) Sprengenberg Haarle (referentie Wekerom).

Per periode een relictenkaart: wat zie je nog van deze periode te-rug in het land-schap?

Hier: de hoogtes en laagtes in het landschap, de opbouw van de bodem en de loop van beken. Ook archeologische vindplaatsen.

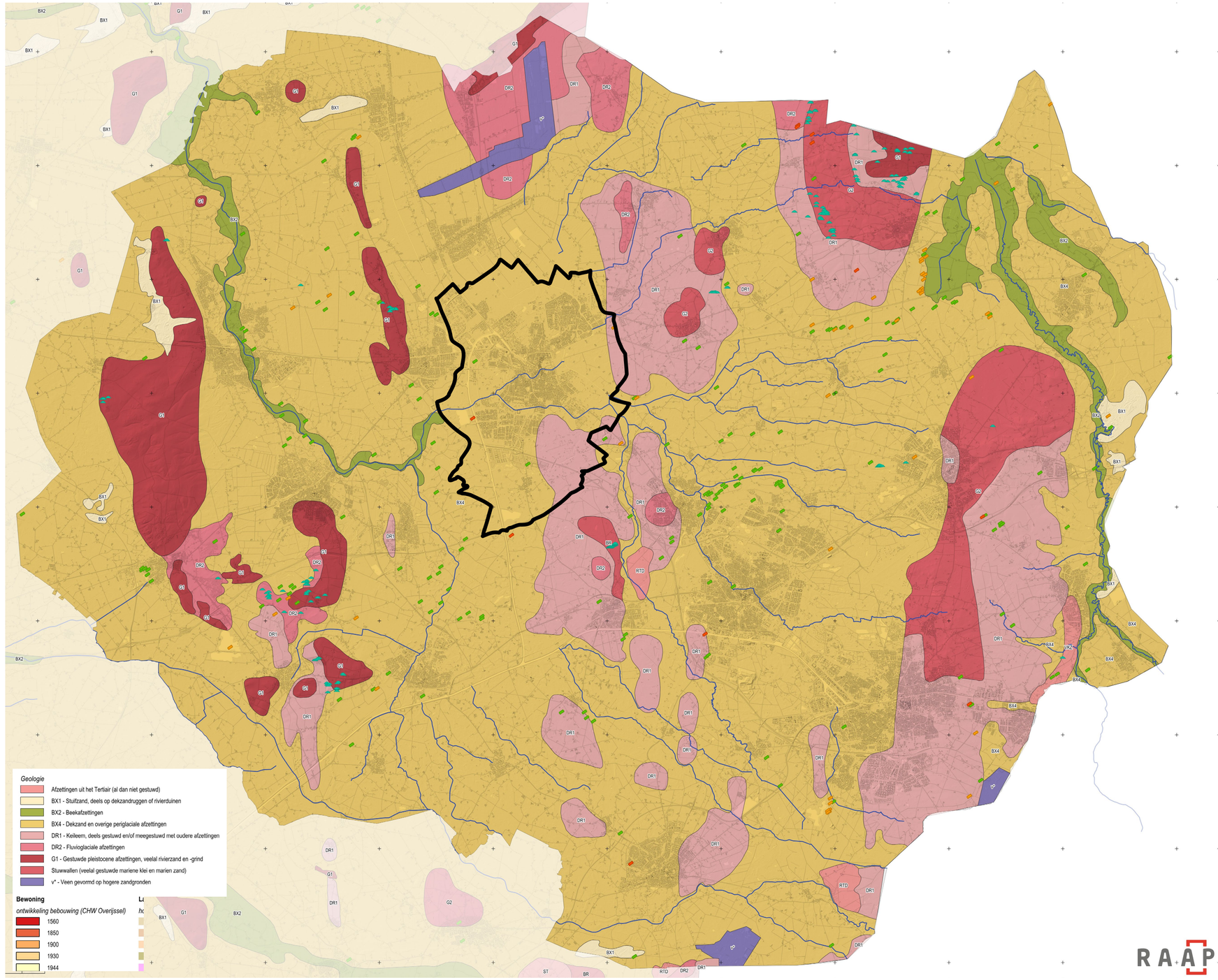

TIJDSVENSTER 2:

HET MIDDELEEUWSE EN VROEGMODERNE LANDSCHAP (900-1860 NA CHR.)

Essen/kampen, beekdalen (maten/ flieren), velden

Bornerbroek, gemeente Almelo

Open es, bolle ligging (Tusveld, Almelo), Beekdal (Bornsebeek, Almelo),
Molens in beekdal (Watermolen Koornmarkt, Almelo), Heide op velden (Haarlerberg)
Ontstaan belangrijke natuur- en landschapswaarden a.g.v. menselijk ingrijpen.

Relictenkaart: ligging essen/ kampen en oude veenontginingen

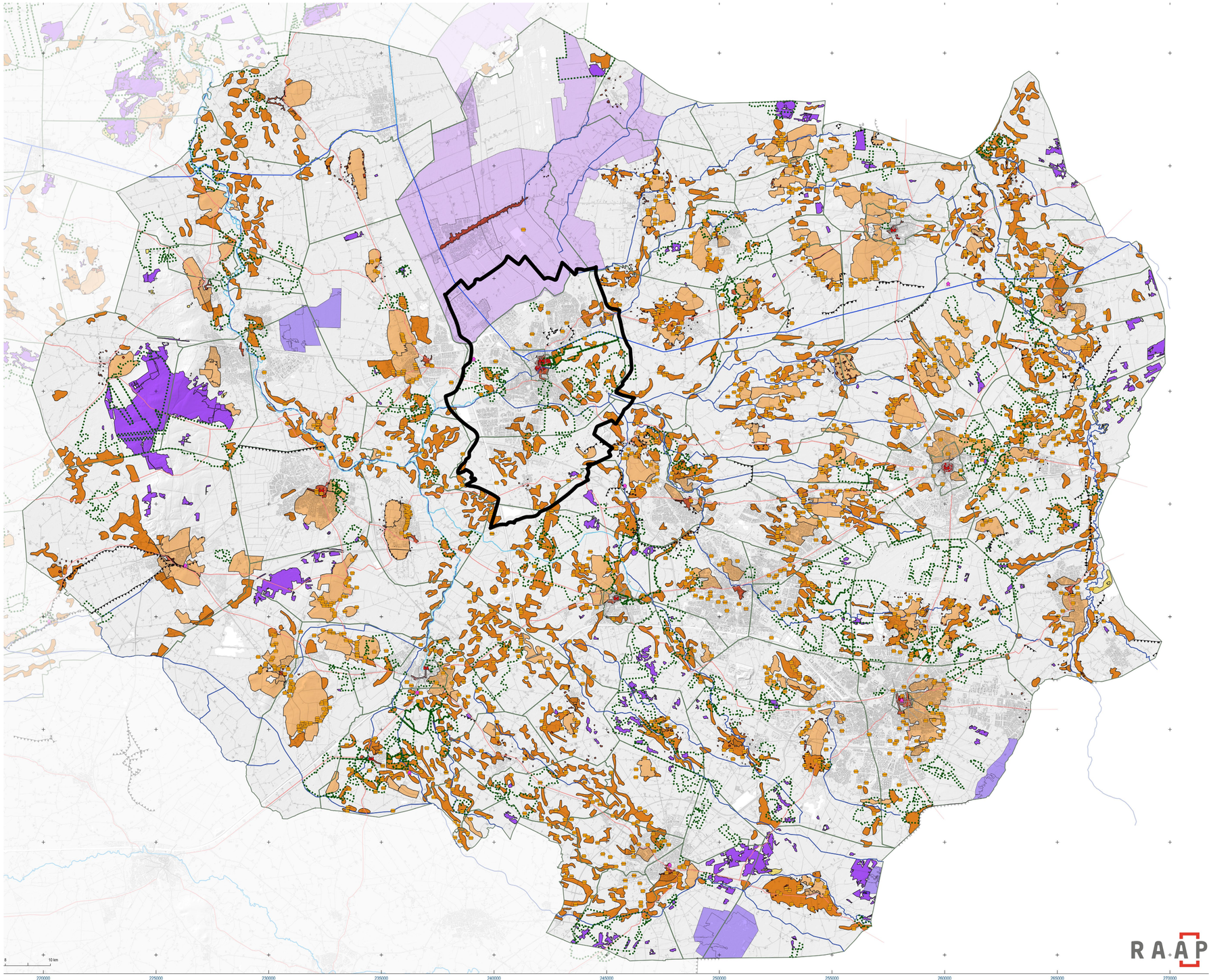

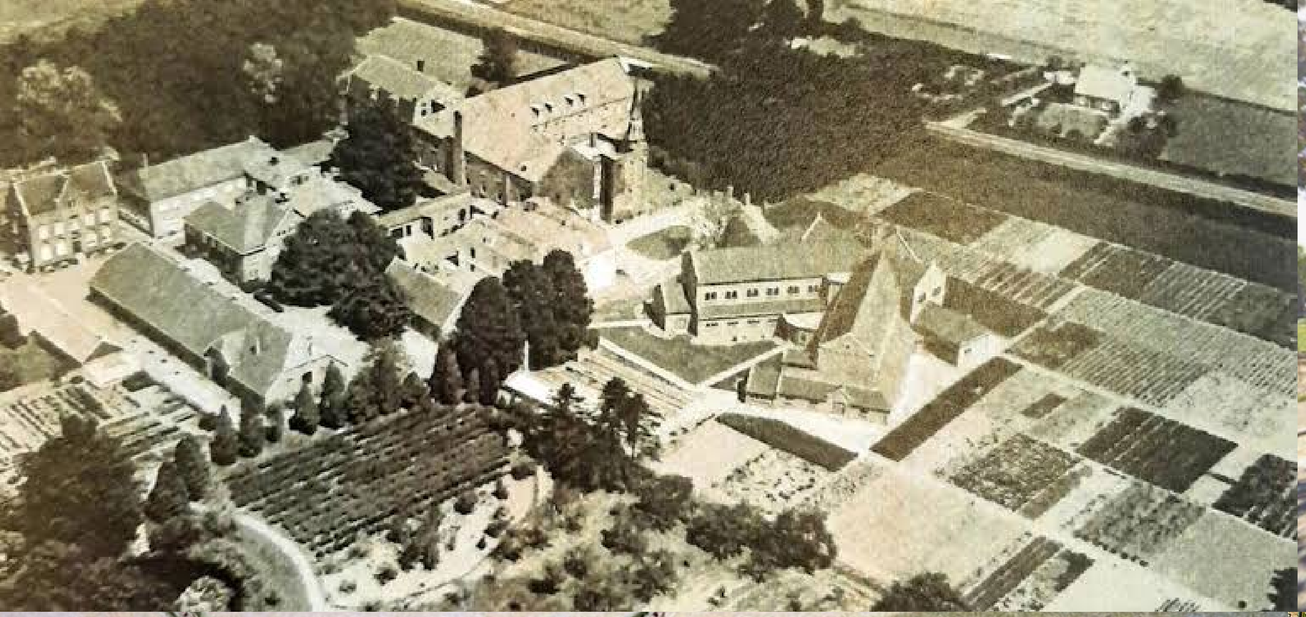

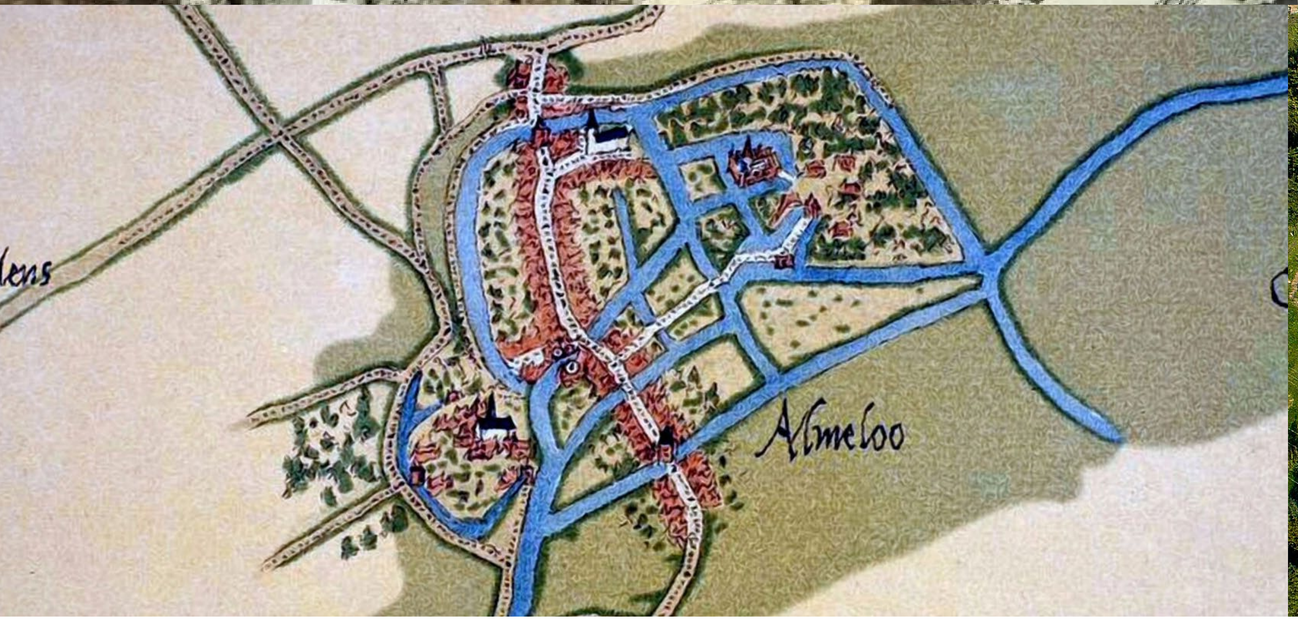

In deze periode o.a.: ontstaan kloosters (de Goede Herder), verdedigingswerken (landweer bij de Bevrijdingslaan), steden (stadsomwalling Almelo), dorpen, erven (Pezie).

TIJDSVENSTER 3:

HET MODERNE LANDSCHAP (VANAF 1860 NA CHR.)

Vanaf 1850 snelle groei
Almelo als textielcentrum

- Grote omslag na Belgische Opstand: Twente en ook Almelo werd nieuw textielcentrum.
- Groei werd versterkt door komst spoorlijnen en kanalen.

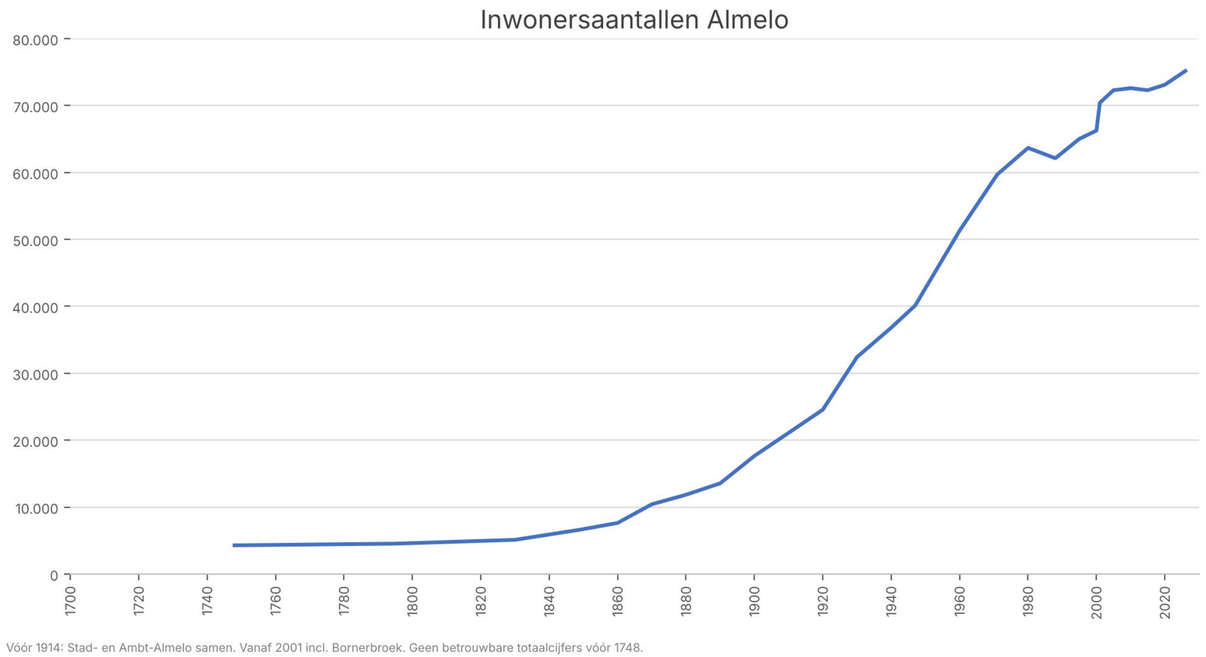

Vóór 1914: Stad- en Ambt-Almelo samen. Vanaf 2001 incl. Bornerbroek. Geen betrouwbare totaalcijfers vóór 1748.

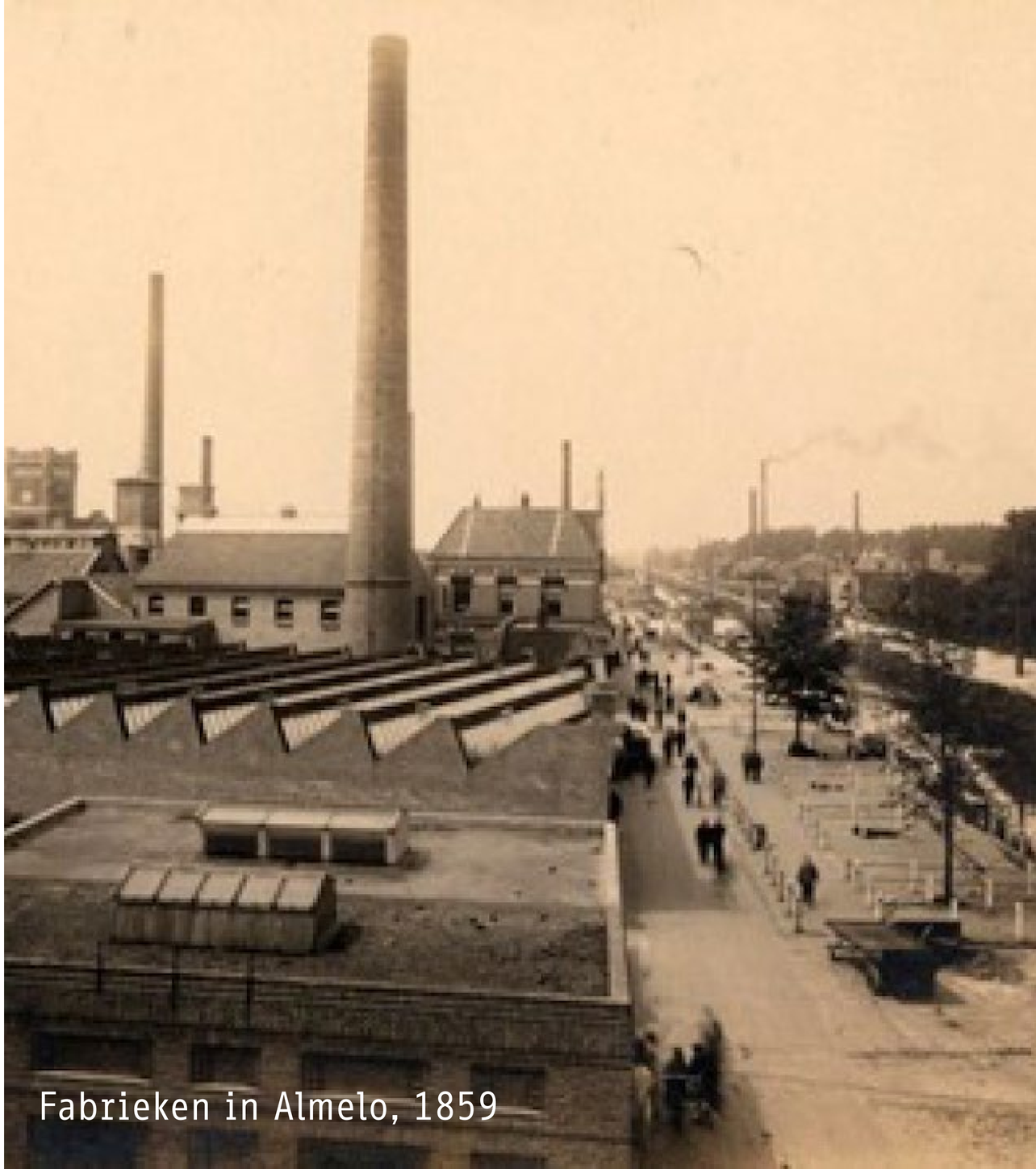

Fabrieken in Almelo, 1859

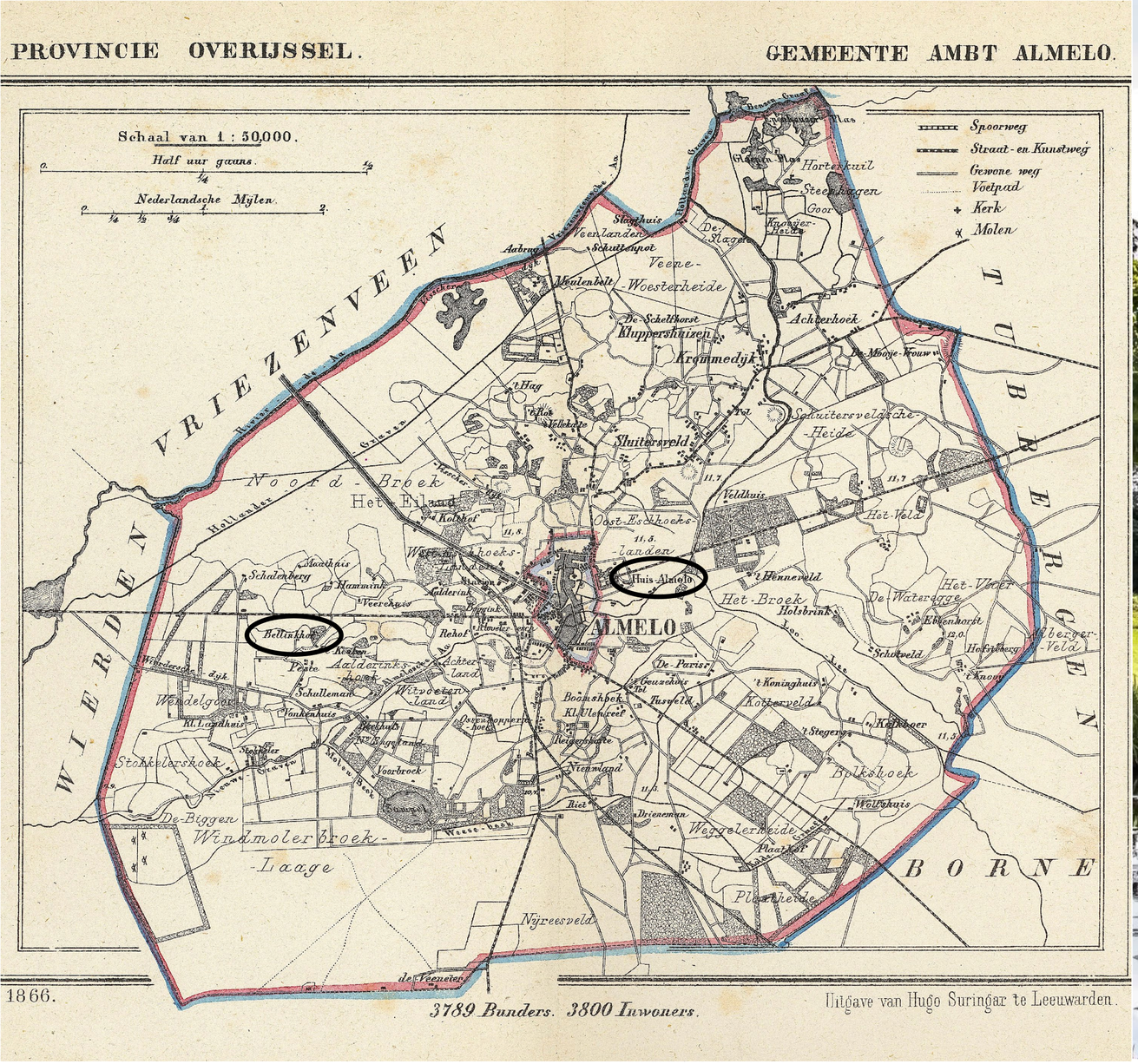

Welgestelde textielfamilies ontwikkelden landgoederen, voortbouwend op het Twentse cultuurlandschap

Links: Kaart Ambt Almelo (1868) met landgoederen rond Almelo. Rechts: Landgoed Bellinckhof.

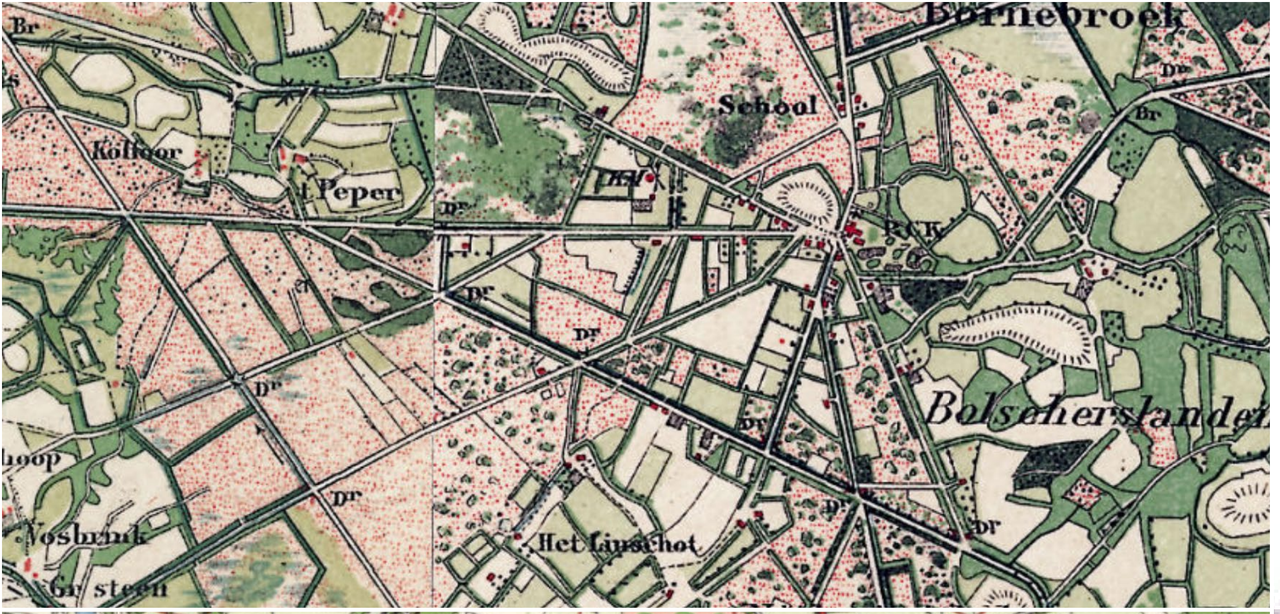

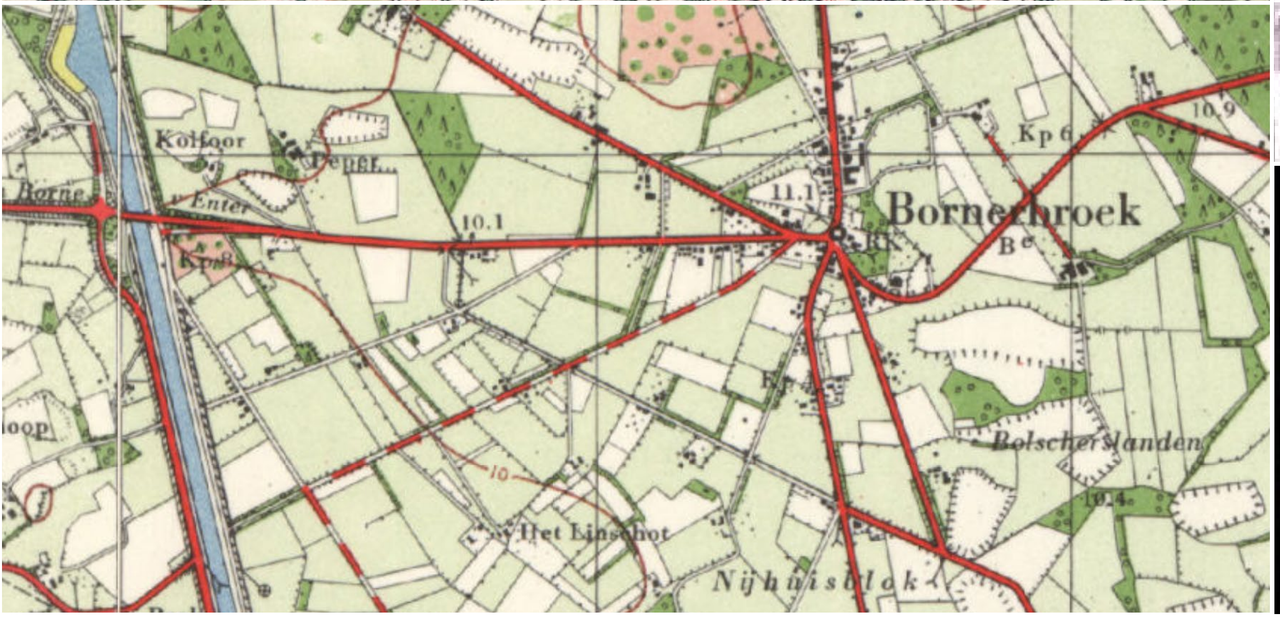

Kunstmest, prikkeldraad, ruilverkaveling, schaalvergroting en gemeenschappelijk landbouwbeleid zorgden voor minder landschapsdiversiteit, maar ook voor bedrijvigheid.

Links: Bornerbroek 1900 (boven) en 1955 (onder). Rechts: Verdwenen zuivelfabriek ACO

HET HUIDIGE LANDSCHAP

Watersysteem in Almelo werd meer en meer ingericht op waterafvoer, na eeuwenlange periodiek natte voeten, o.a. in 1926 (links), zoals via het Banisgemaal uit 1959 (rechts)

Vanaf 1960: komst gastarbeiders (eerste moskee van NL in Almelo), sluiting fabrieken vanaf jaren '70 (Voormalige stoomspinnerij Centrum Twenthe), impuls aan regionale economie via kennis en high-tech.

Vliegveld 1920 door fabrieksdirecteuren. Vanaf WOII militair tot 2007.
Nu aviation technologie. Spanningen Europa -> hernieuwde interesse in defensie

TOEPASSING GEBIEDSBIOGRAFIE BIJ RUIMTELIJKE OPGAVEN

Twente bevat veel parels: prachtige voorbeelden hoe opgaven hebben geleid tot landschappen, steden en dorpen met kwaliteit.

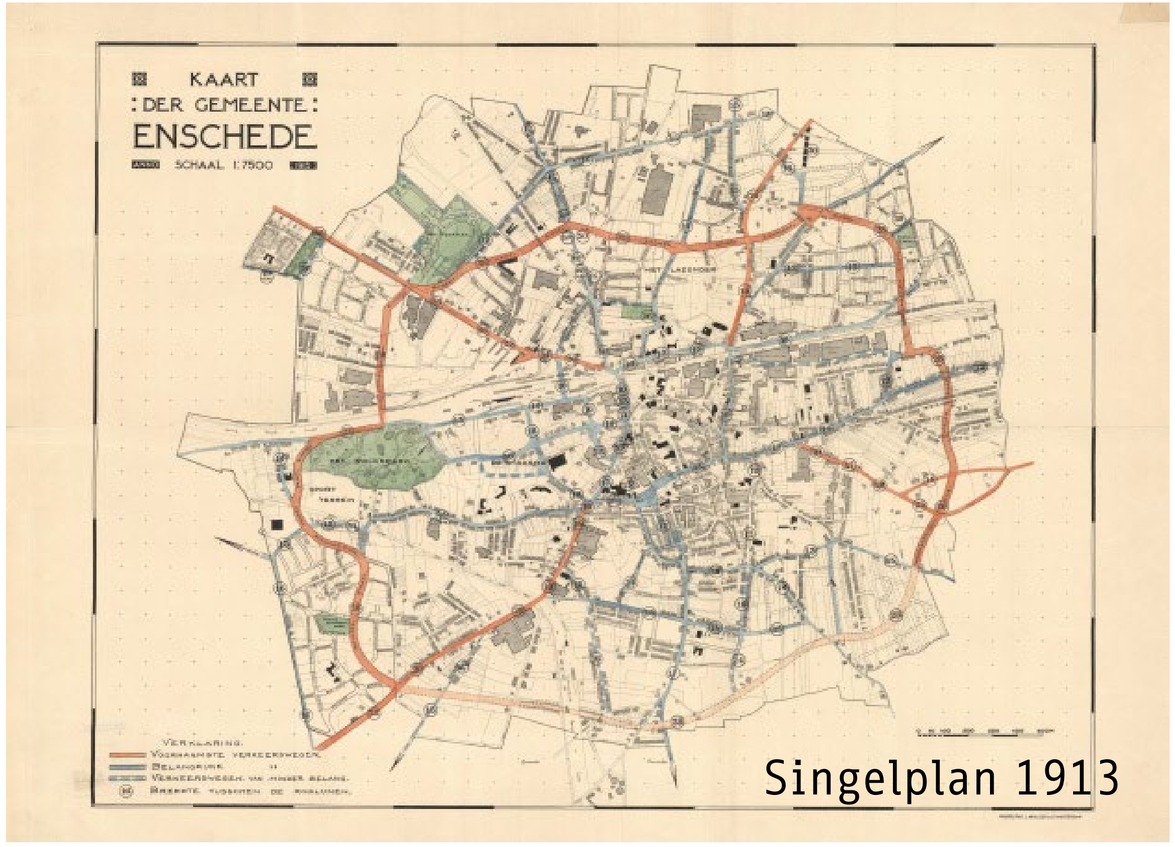

Singelplan 1913

Pathmos-singel

Parels zijn vaak niet vanzelf ontstaan, maar door ambitie en streven naar kwaliteit (vaak met een goed ontwerp erachter en een ambitieuze bestuurder).

Het Singelplan bevatte een goed ontwerp, gestart door burgemeester Edo Bergsma.

Huize Almelo

De Herengracht verbindt de Gravenallee met de Grote Kerk

Huize Almelo met het Gravenbos en de Gravenallee: Almelo heeft met de Gravenallee een unieke adellijke uitstraling die direct verbonden is met het kasteel.

Volkspark Almelo (Goossenmaatspark): Ontworpen door landschapsarchitect Leonard Springer. Het vormt een groene long in een van oorsprong dichtbebouwde arbeidersstad.

Almelose Aa

Het Kolkje, locatie van oud bleekveld

De Bleek in Almelo: De textielhistorie is nog zichtbaar in de stadsstructuur, het herinnert aan de tijd dat linnen op de velden lag te bleken.

Indië-terrein, Almelo: Dit voormalige textielcomplex van de firma Ten Cate is getransformeerd tot een moderne woon- en werkwijk met behoud van industrieel erfgoed.

Kanaal Almelo-Nordhorn

Wandel- en fietsbrug over het kanaal

Kanaal Almelo-Nordhorn: In onbruik geraakt 19e eeuws kanaal met ophaalbruggen, draaikommen, jaagpad. Nu de sfeer van een natuurgebied.

Bescherm de huidige Twentse en Almelose Parels, ontstaan door het samenspel tussen mens en natuur

In de gebiedsbiografie is een lijst met ca. 50 Twentse parels opgenomen met foto's en beschrijvende teksten.

5 parels liggen in gemeente Almelo

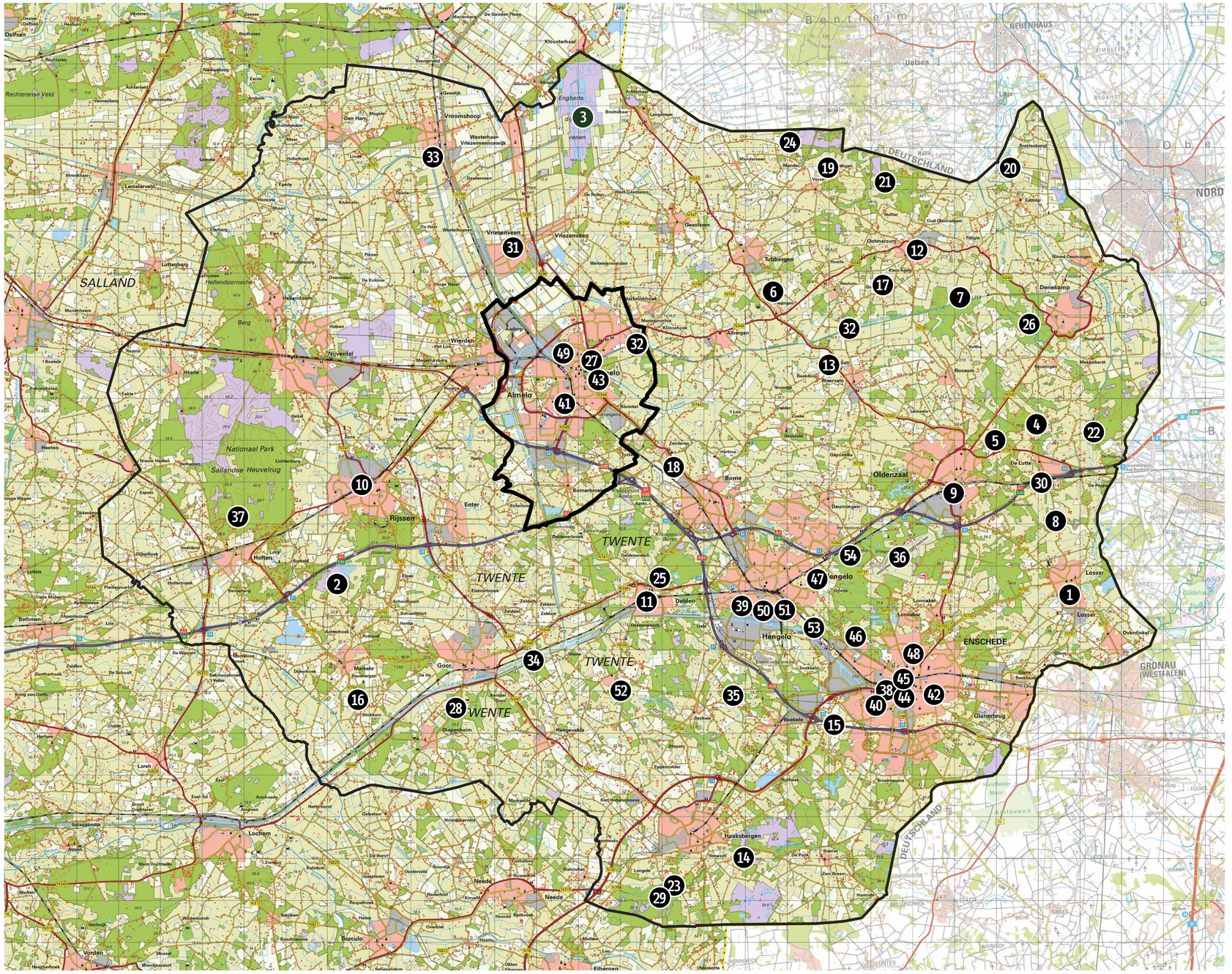

.. en bouw aan de Almelose parels van de toekomst, gebaseerd op stevige ruimtelijke ambities.

OPGAVEN

We beschrijven zes opgaven/thema's:

- Natuur en landbouw
- Klimaat en energie
- Sociaal-maatschappelijk
- Verstedelijking en mobiliteit
- Economie
- Defensie

Klimaat en energie

Opgaven komen voort uit de Twentse geschiedenis

We hebben in de 20ste eeuw niet altijd op de slimste plekken gebouwd, en ons watersysteem ingericht op snel afvoeren > opgave wateroverlast en droogte

Twenthekanaal (zijtak naar Almelo)

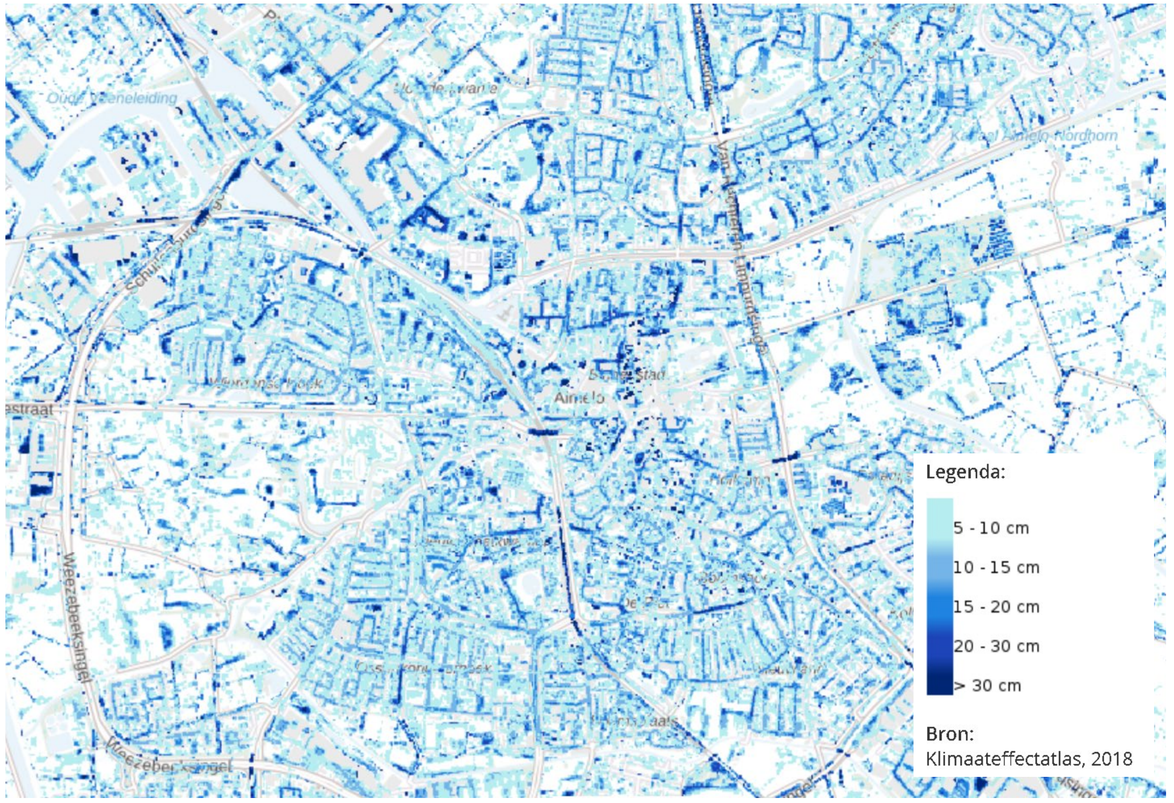

Waterdiepte hevige bui Almelo

Voorbeeld: het kleinschalige cultuurlandschap is op veel plekken zijn diversiteit in landschapstypen en landschapselementen kwijtgeraakt

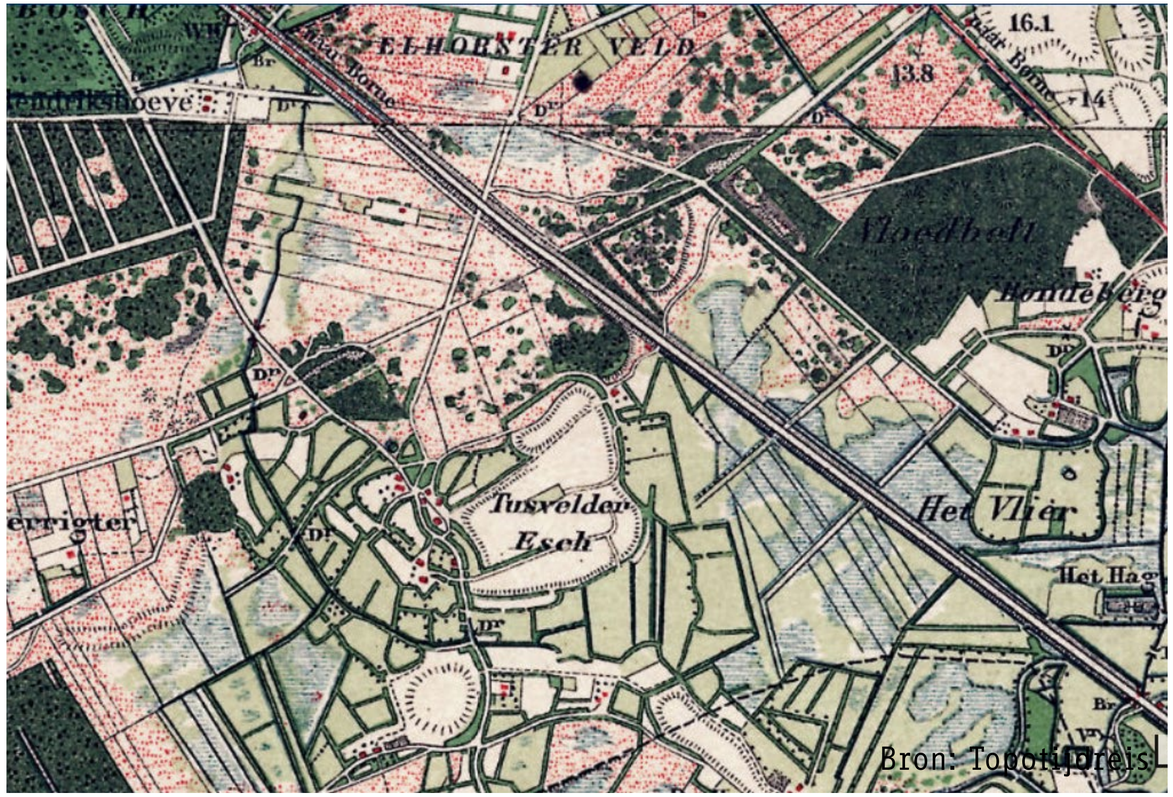

1900

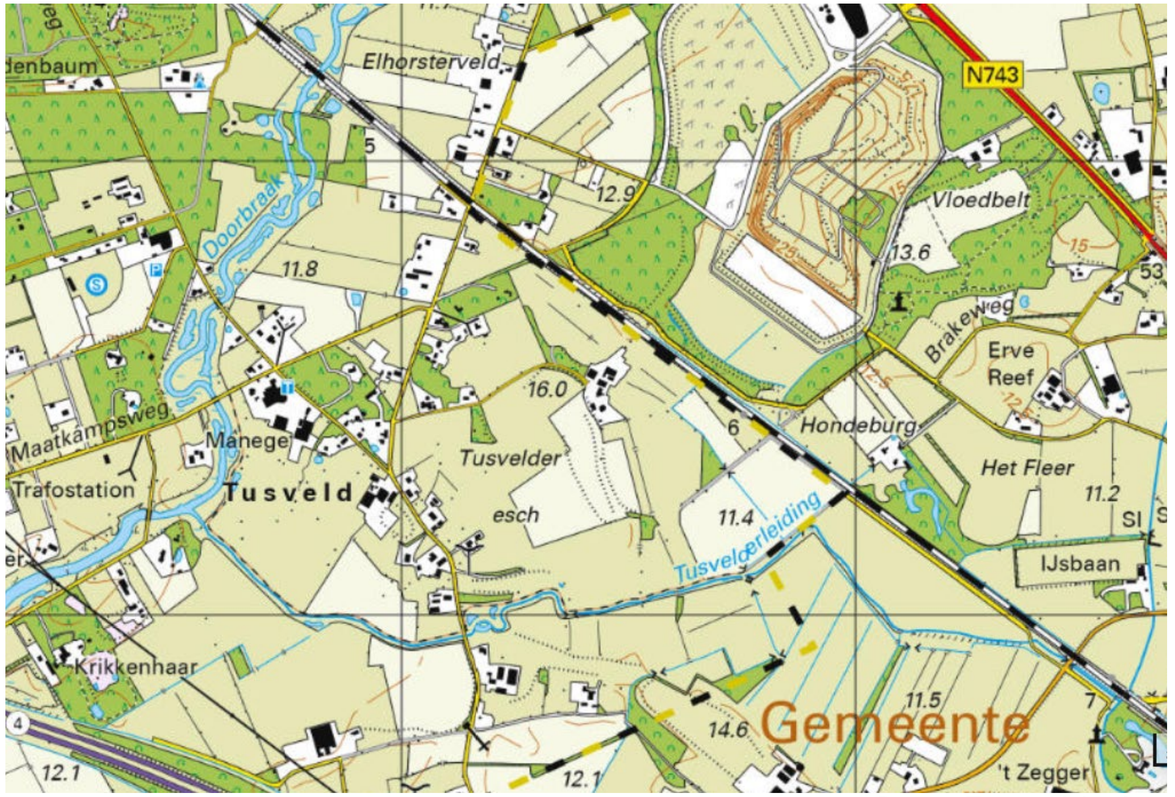

Nu

Sociaal-maatschappelijk

Almelo leunde sterk op industrie, karakter zal moeten veranderen om jongeren te behouden tegen vergrijzing platteland

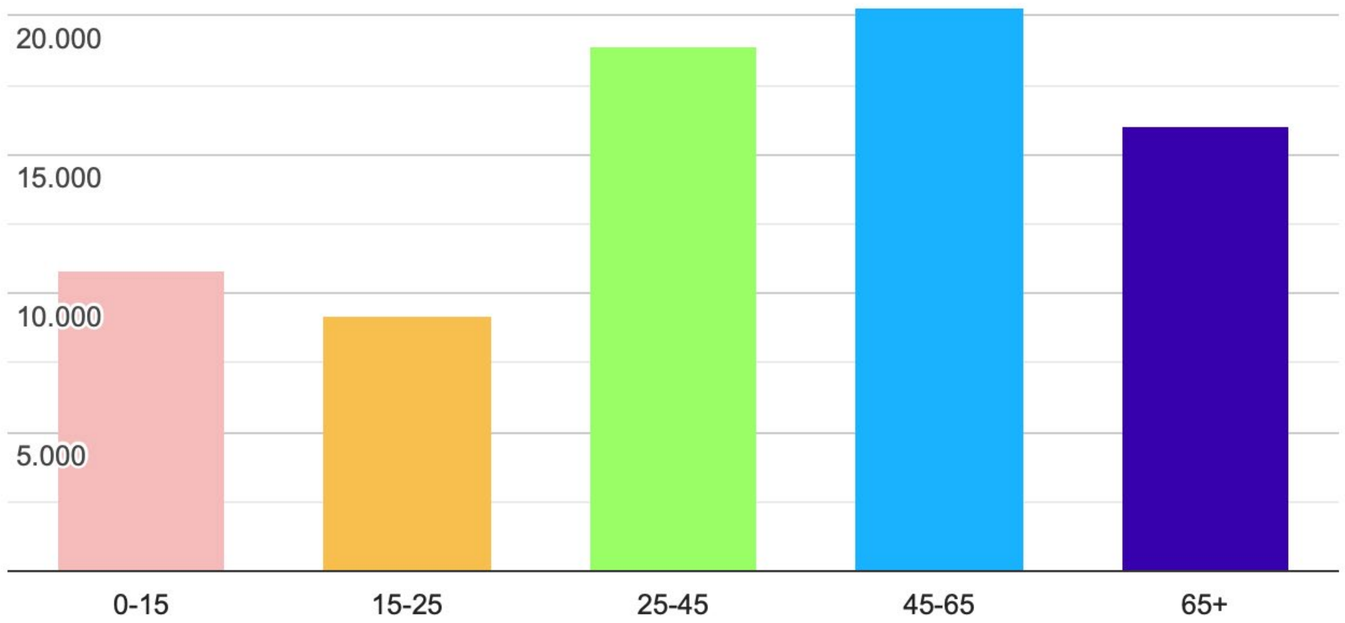

Bron: AlleCijfers.nl

Aantal inwoners per leeftijdsgroep 2026

▲ De eerste locatie van het woonconcept Buurtwonen in aanbouw in Joure. © Martijn Heemstra

Trekt dit Twentse bouwplan voor ouderen de vastzittende woningmarkt vlot?

Verstedelijking en mobiliteit

We hebben onze steden in het verleden sterk gericht op de auto, maar om de binnenstedelijke leefbaarheid te vergroten is het slim om sterker in te zetten op vermindering van auto-afhankelijkheid.

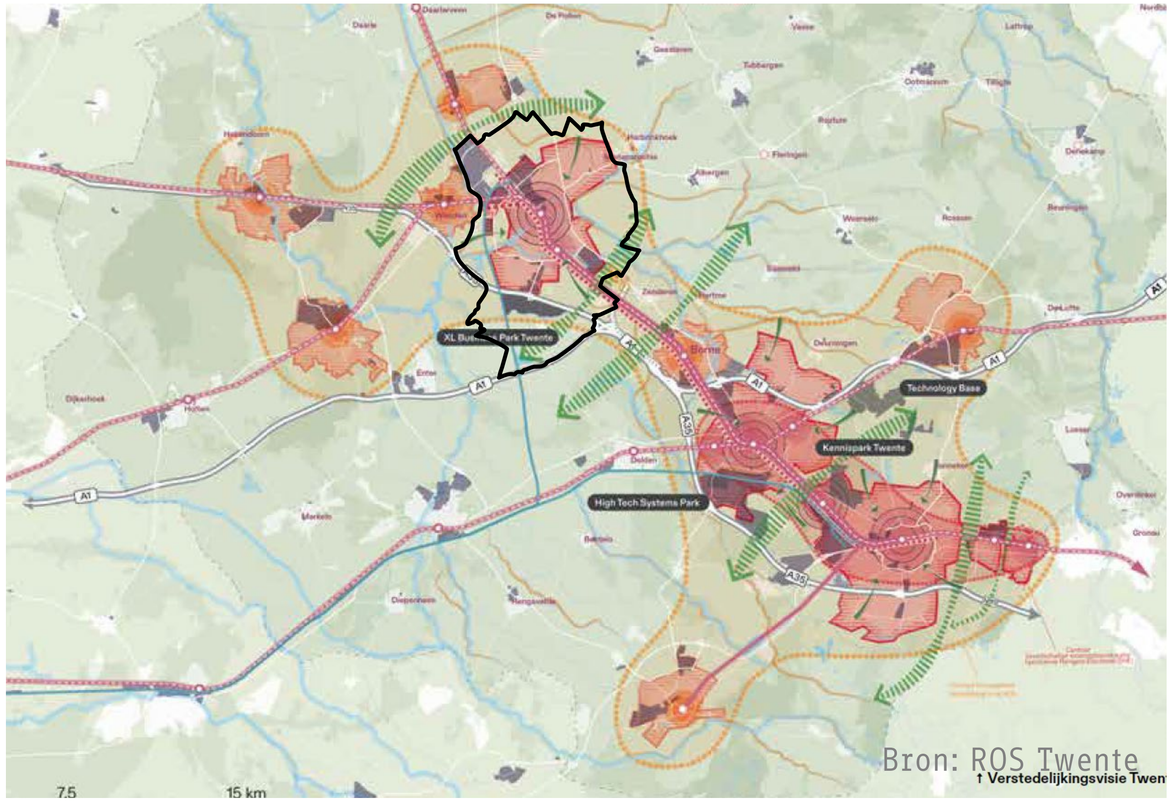

Bron: ROS Twente

↑ Verstedelijkingsvisie Twente

Een deel van de Hagengracht in Almelo is al ingericht als groene fietsstraat

Economie

Almelo heeft zich de afgelopen eeuw ontwikkeld als polycentrische stad met lage dichtheden, maar wil zich meer inzetten op 'economie van nabijheid' door ontwikkeling van de spoorzone

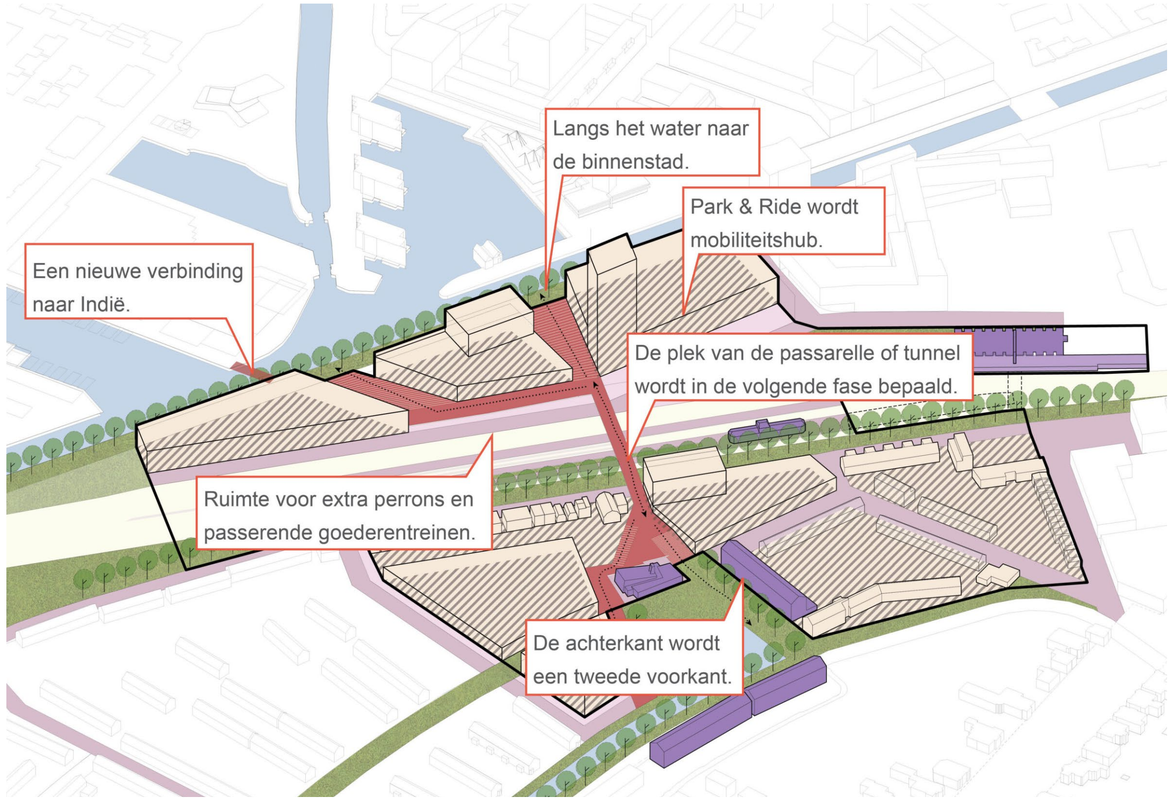

Ontwikkeling spoorzone Almelo

Defensie

'Nieuwe' opgaven

Defensie en defensie-technologie heeft meer ruimte nodig in Twente

Gepubliceerd op 22 december 2025

Defensie breidt uit in Overijssel: munitieopslag, drones en meer oefeningen

ONTWIKKELPRINCIPES & ONTWIKKELKANSEN

(GEEN BELEIDSREGELS,
MAAR AANSPORINGEN TOT RUIMTELIJKE AMBITIES)

Meer abstracte, algemeen toepasbare **ontwikkelprincipes**

BESCHERM EN VERSTERK DE KENMERKENDE DRIE-EENHEID BIJ ELKE RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

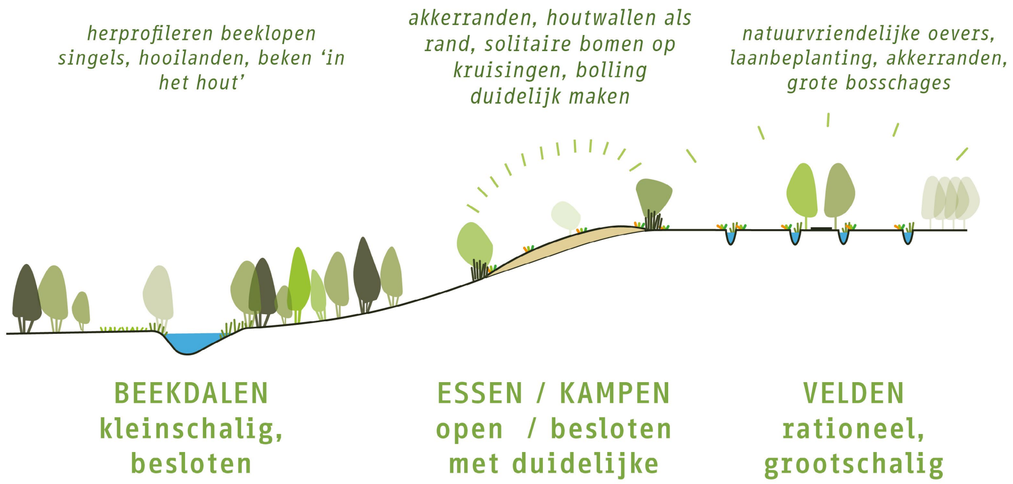

Ontwikkelkansen: concrete voorbeelden van gebruik cultuurhistorie bij aanpak huidige opgaven

VERSTERK DE LANDSCHAPSELEMENTEN DIE PASSEN BIJ DE BEEKDALEN EN HERMEANDER BEKEN

Elzensingel

Locaties beekdalen op kaart

Wat is een ontwikkelprincipe?

- De ontwikkelprincipes bouwen voort op het rijke Twentse verleden en geven aan hoe er concreet aan het principe kan worden gewerkt

- Bedoelt als inspiratie voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen

Voorbeeld: Principe 9 - Versterk noaberschap ruimtelijk door ontmoetingsplekken en gemeenschappelijk gebruik structureel in de openbare ruimte te verankeren.

Havenkom Almelo

Koornmarkt Almelo

De **10** ontwikkelprincipes van de gebiedsbiografie

1. Bescherm, versterk en vernieuw de kenmerkende drie-eenheid van de beekdalen, essen en kampen en velden bij elke ruimtelijke ontwikkeling.

2. Koester en versterk de landgoederen als dragers van natuur en landschap en ondersteun ze om maatschappelijke meerwaarde te blijven bieden.

3. Herstel de robuustheid van het watersysteem, houd water zoveel mogelijk vast in de bodem en versterk daarmee de kwaliteit en diversiteit van het Twentse landschap.

4. Bouw voort op historisch waterbeheer door oude structuren als beken, bleken en watermolens in te zetten voor actuele wateropgaven.

5. Pas innovatie gebiedsgericht toe door hightech en lowtech oplossingen direct toe te passen als oplossing voor ruimtelijke problemen.

6. Ontwikkel recreatie in balans met het landschap door in te zetten op kleinschaligheid en het draagvermogen van het landschap te respecteren.

7. Maak slimmer gebruik van de binnenstedelijke ruimte: maak de stad minder afhankelijk van auto's, en zorg zo voor meer ruimte voor lopen en fietsen en genoeg en kwalitatief groen.

8. Versterk de verbinding tussen stad en land door historische routes en landschappelijke structuren te herstellen en te benutten.

9. Versterk noaberschap ruimtelijk door ontmoetingsplekken en gemeenschappelijk gebruik structureel in de openbare ruimte te verankeren.

10. Benut defensieopgaven integraal door ze te koppelen aan landschapsversterking, biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit.

Wat is een ontwikkelkans?

- Concreet, locatiespecifiek voorbeeld van praktische werking ontwikkelprincipe
  - historisch verankerd
  - ruimtelijk richtinggevend
  - op de kaart te zetten

- De 50 kansen zijn verspreid over stad en buitengebied in alle Twentse gemeenten en volgen de volgorde van de 10 ontwikkelprincipes

- Ze zijn bedoeld als inspiratie, niet als blauwdruk: het moet niet, maar het kan wel.

Voorbeeld: Zet binnen het essen- en kampenlandschap in op verbreding van de boerenerven via knooperven

Alle Twentse en Almelose kansen op kaart

In de gebiedsbiografie is een lijst met 50 ontwikkelkansen opgenomen.

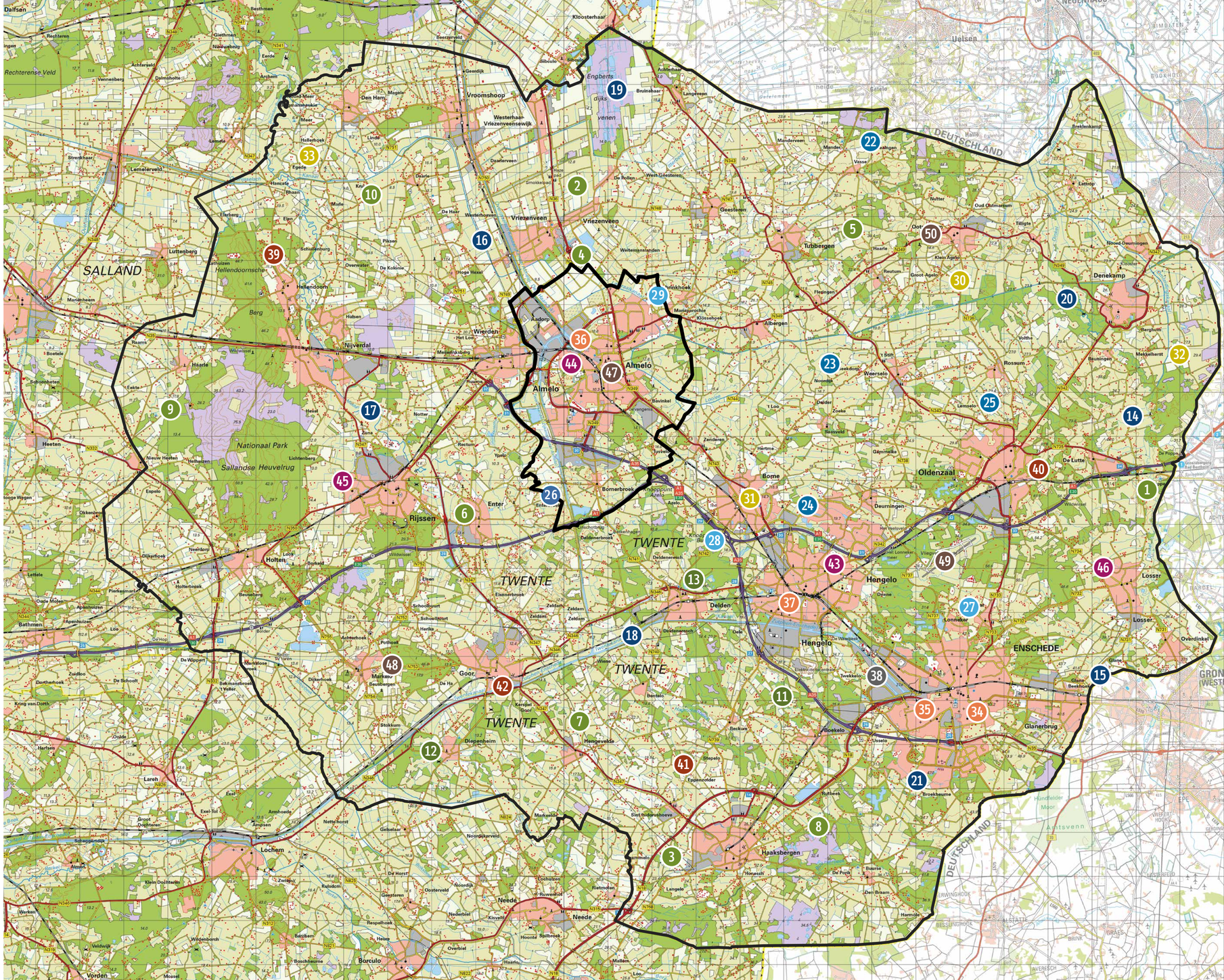

Ontwikkelprincipe 2 - Koester en versterk de landgoederen als dragers van natuur en landschap en ondersteun ze om maatschappelijke meerwaarde te blijven bieden.

Huize Almelo

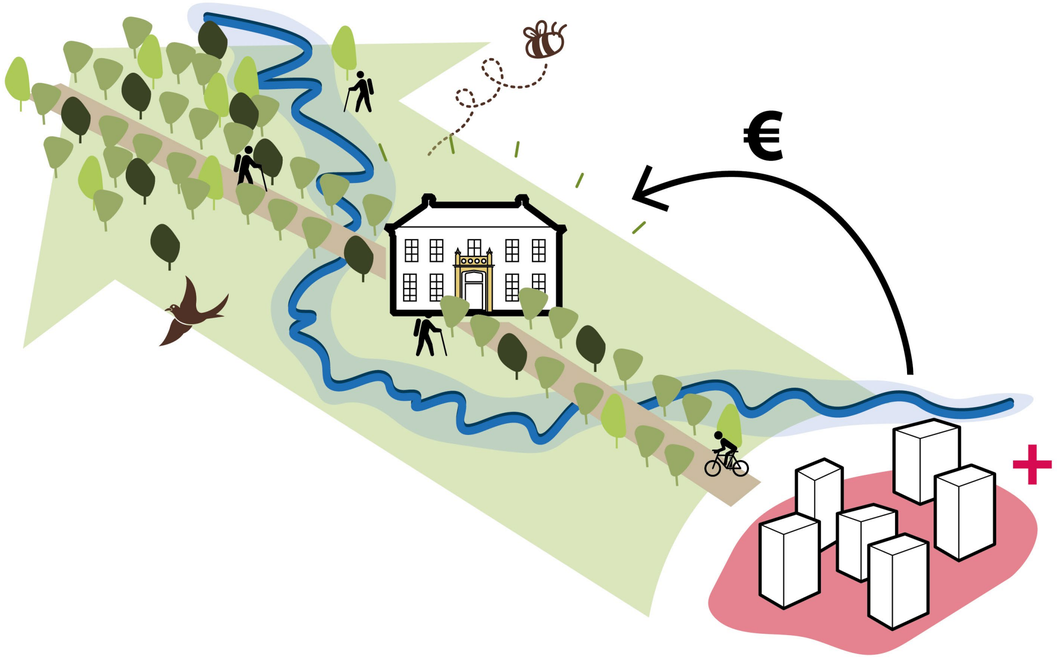

Landgoederen zijn publieke groene ruimtes en drager van het coulissenlandschap.

Dit verder doorontwikkelen en ondersteunen nu Almelo Schaalsprong gaat maken.

Ontwikkelkans 12 - Versterk de samenhang tussen de Almelose landgoederen als samenhangend recreatief netwerk en zorg voor een zonering van rust en drukte

Landgoed de Zwanenhof net over de gemeentegrens van Almelo

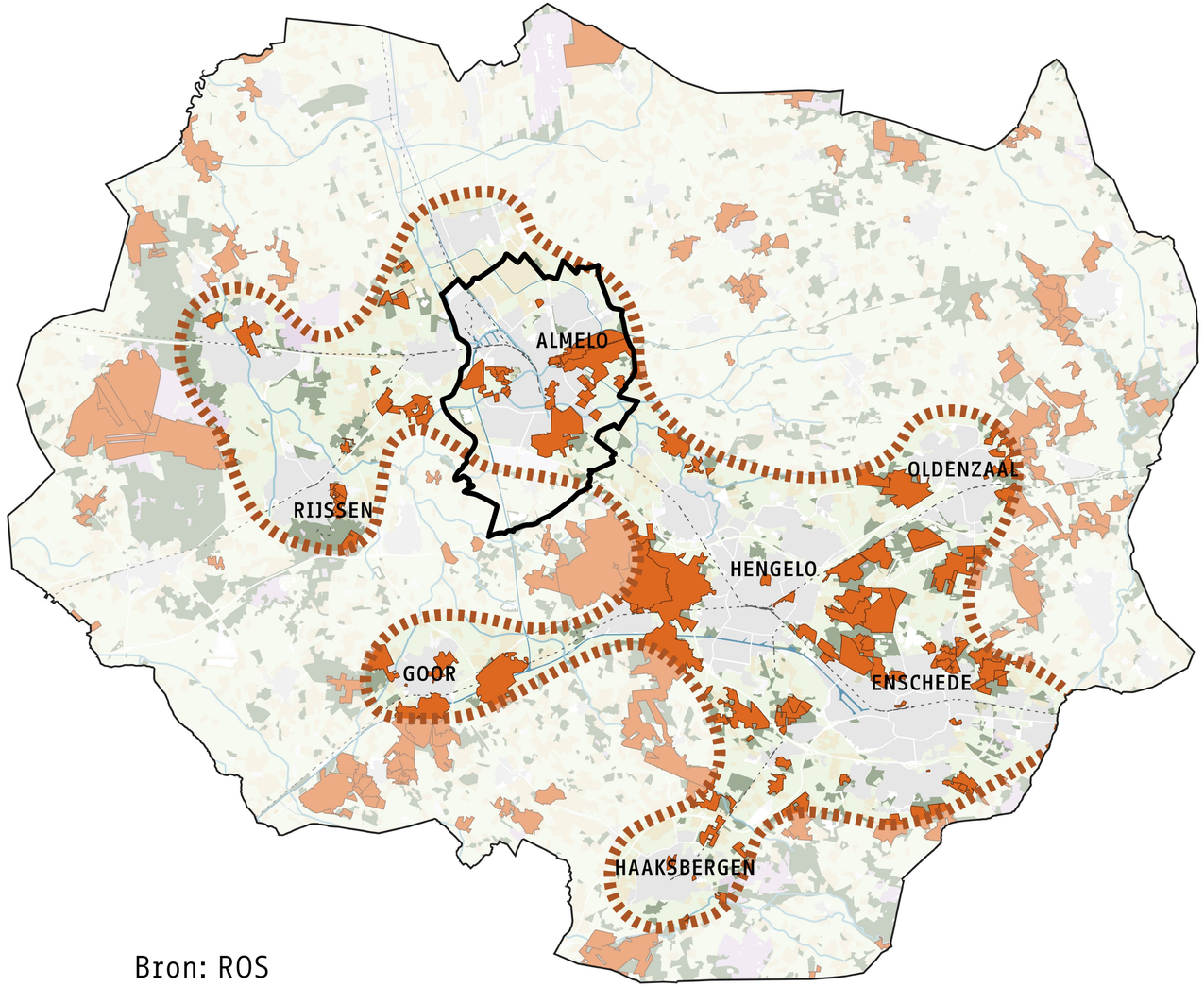

Landgoederen in het ROS focusgebied waar de recreatiedruk toeneemt door de stedelijke schaalsprong

Bron: ROS

Ontwikkelprincipe 4 - Bouw voort op historisch waterbeheer door oude structuren als beken, bleken en watermolens in te zetten voor actuele wateropgaven.

Historisch waterbeheer vormt een sleutel voor het oplossen van de wateropgaven van vandaag. Doordat water langer wordt vastgehouden, kan er meer infiltratie van water in de grond plaatsvinden.

Ontwikkelkans 22 - Heractiveer de watermolenlandschappen ten behoeve van waterberging, bij watermolens langs de Almelose Aa, Tusvelder Waterleiding, Dinkel, Mosbeek en Buurserbeek

Watermolen Koornmarkt Almelo

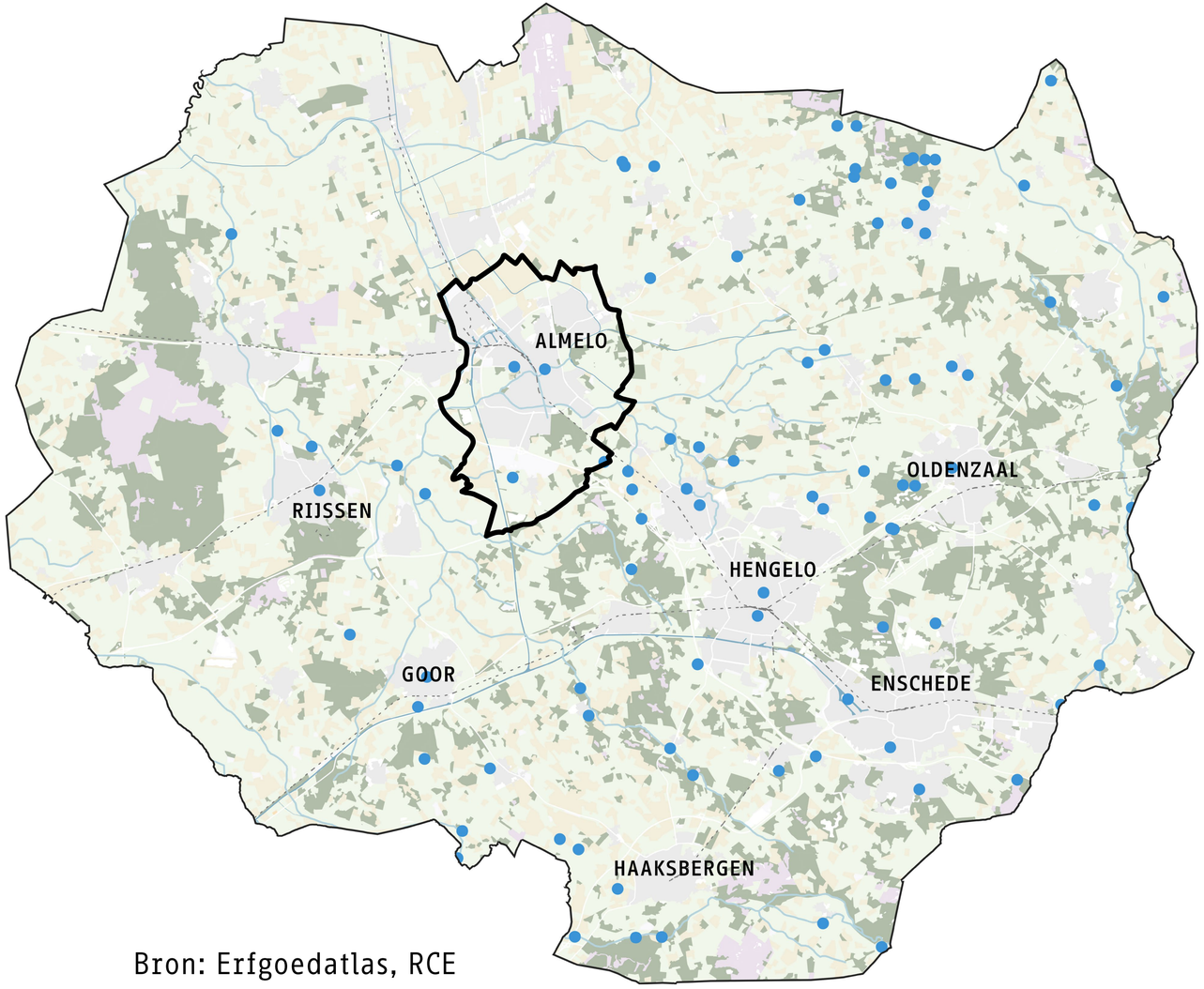

Bron: Erfgoedatlas, RCE

Ontwikkelprincipe 7 - Maak slimmer gebruik van de binnenstedelijke ruimte: maak de stad minder afhankelijk van auto’s, en zorg zo voor meer ruimte voor lopen en fietsen en genoeg en kwalitatief groen in verdichtende steden en dorpen.

Hagengracht in Almelo. vanaf Centrumplein

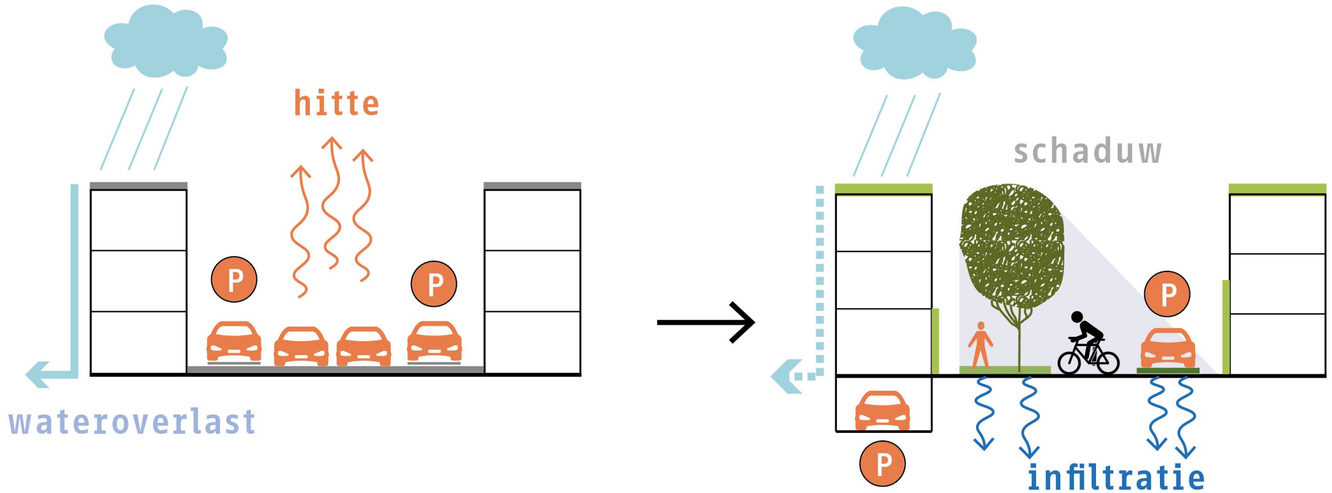

De binnenstedelijke opgaven nemen toe en geeft druk op de ruimte in steden. Daarnaast zijn hoogwaardige, autoluwe leefmilieus met veel groen essentieel om een aantrekkelijke leefomgeving voor huidige en nieuwe inwoners te bieden.

Ontwikkelkans 34 - Vergroen vooroorlogse woonwijken met een slimmere, beperktere rol voor de auto

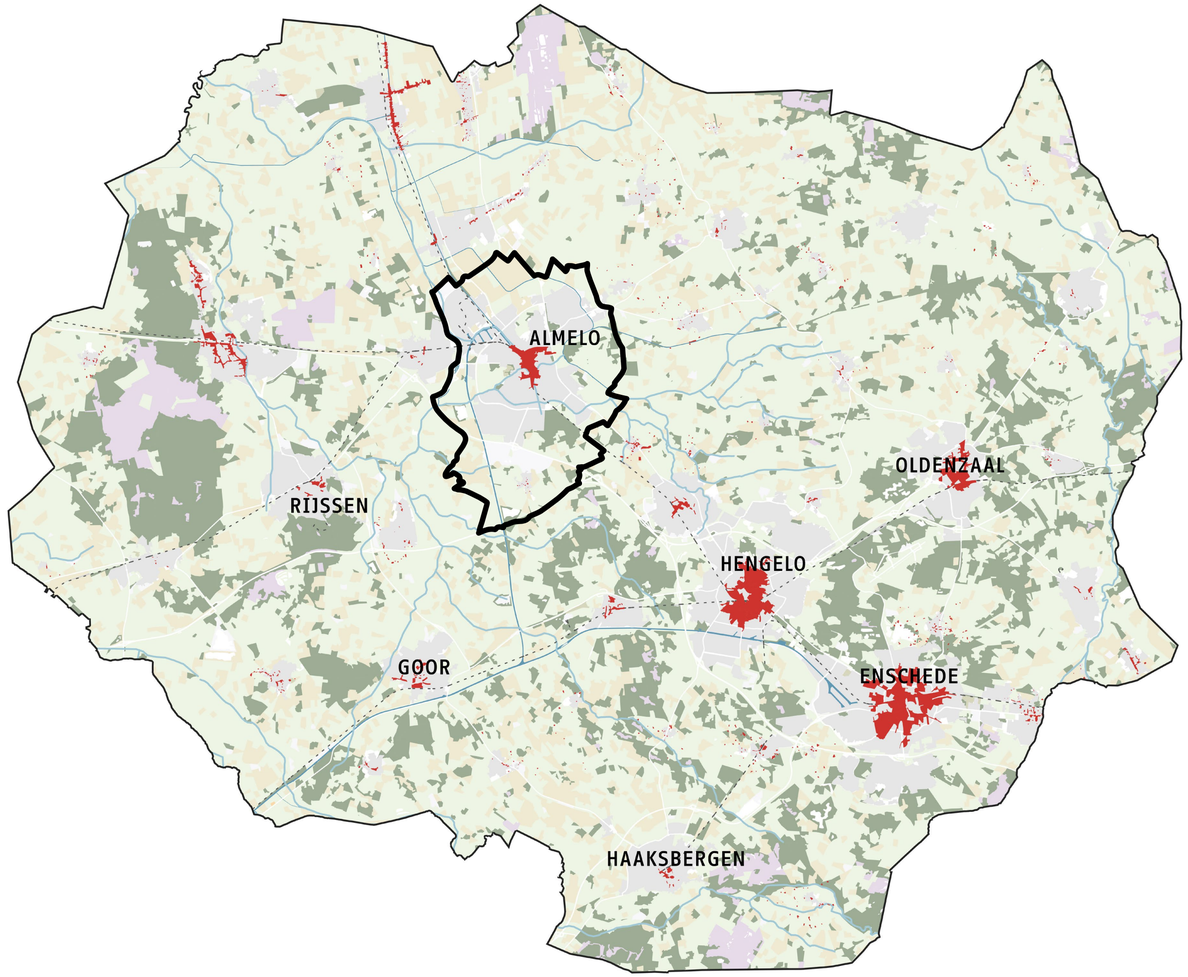

Mogelijke locaties: Buurt Wonde en omgeving

Wijken gebouwd tussen 1900-1940: vooroorlogse woonwijken.

Ontwikkelprincipe 8 - Versterk de verbinding tussen stad en land door historische routes en landschappelijke structuren te herstellen en te benutten.

Stad-land verbinding

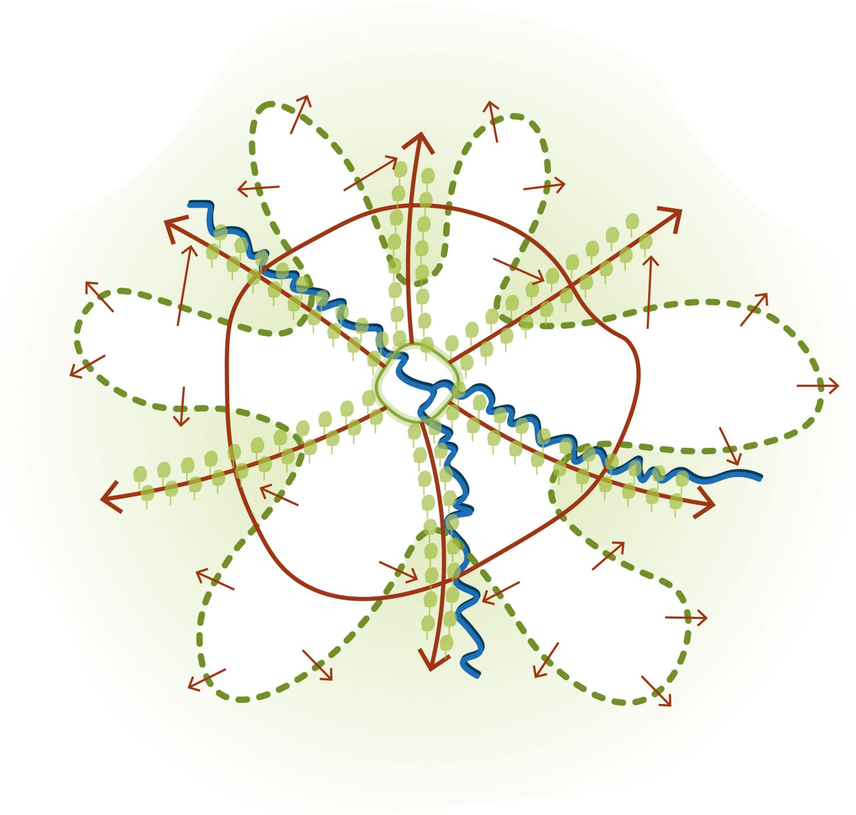

Twente ligt van oudsher op het kruispunt van oude landroutes. Voor de schaalsprong Twente kunnen deze routes worden benut en kunnen nieuwe verbinding tussen stad en land bijdragen aan de Twentse leefkwaliteit.

Ontwikkelkans 38 - Gebruik ontwikkeling spoorzones voor groene verstedelijking en behoud van een groen en recreatief netwerk tussen Almelo, Hengelo en Enschede

Stedenbouwkundig plan Westerdok, Spoorzone Almelo (2025)

Mogelijke locaties: Spoorzone

Visie stadsranden netwerkstad Twente (Strootman, 2011)

Ontwikkelkans 39 - Onderzoek de omgeving rond Almelo of je het oude kleinschalig wandelnetwerk weer kunt heractiveren: geef elke dorp en stad meer en betere wandelrondjes

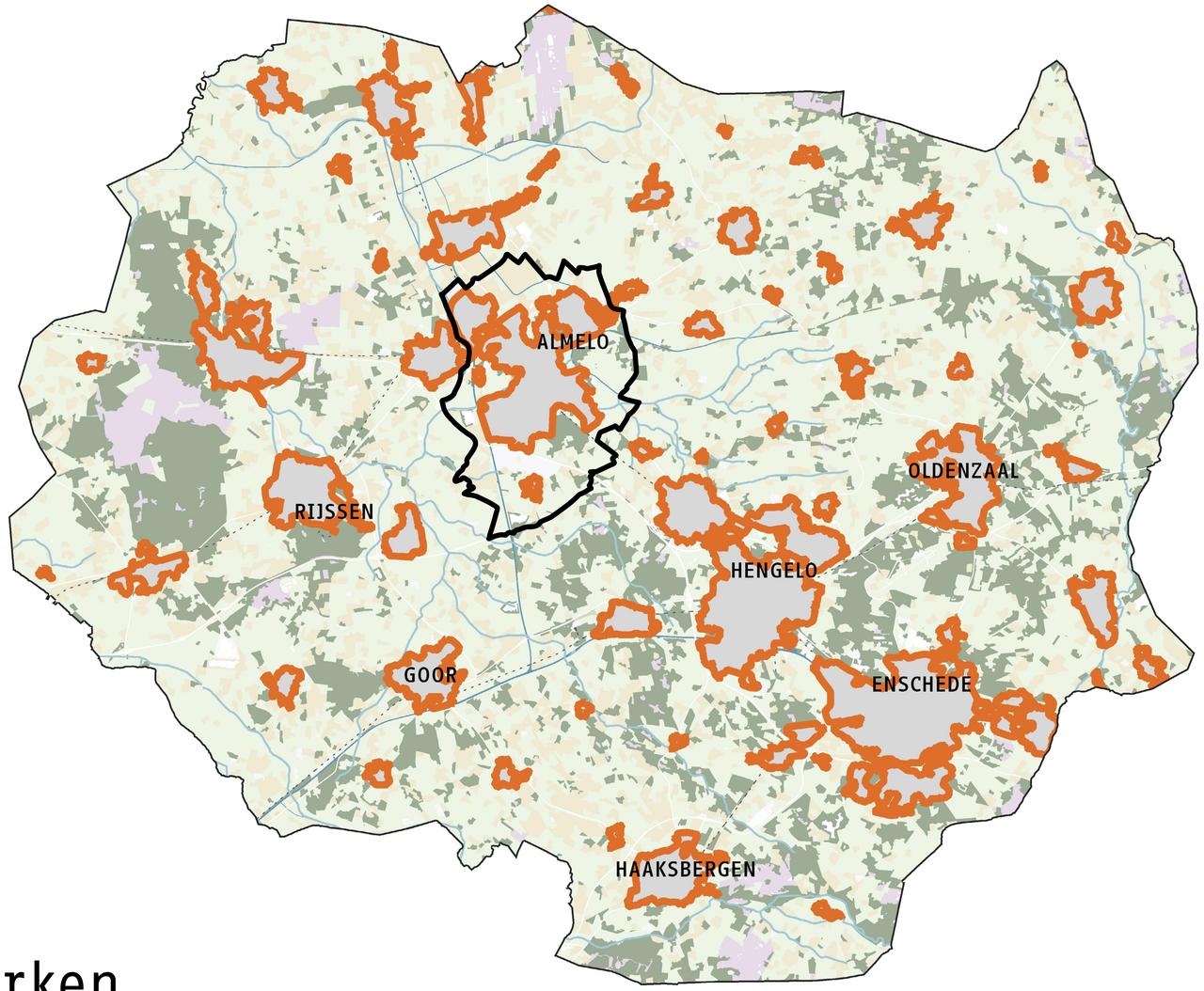

Wandelrondjes langs de kanalen en parken

HOE VERDER?

Relatie met omgevingsvisie/ROS en doorwerking in andere plannen:

- **Omgevingsvisie Overijssel / ROS:** principes sluiten aan op de opgaventhema's; inhoudelijke aanvulling vanuit Twentse identiteit.
- **Omgevingsvisie Almelo 2050:** als richtinggevend kader bij projecten.
- **Regionale samenwerking**: principes geven inspiratie voor gemeenten bij opgaven die over gemeentegrenzen gaan (beekdalen, landgoederen, recreatieve netwerken).
- **Sectorale opgaven** (waterberging, defensie, toerisme): principes geven integrale blik op sectorale thema's.

Kortom, de gebiedsbiografie:

- Vertelt ons waar Twente vandaan komt
- Laat zien hoe de opgaven in ons huidige landschap en stad Almelo voortvloeien uit het verleden
- Geeft met principes en ontwikkelkansen een voorzet voor hoe je op typisch Almelose wijze kunt werken aan de parels van de toekomst.

